

РЕЦЕНЗИЯ

за

заемане на академична длъжност „доцент” в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски” в направление „Религия и теология”

1. Заявител: Богословски факултет, СУ „Св. Климент Охридски”.
2. Кандидат: д-р Ивайло Иванов Найденов.
3. Рецензент: доц. д-р Димитър Попмаринов Киров, Православен богословски факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”
4. Основание за изготвяне на рецензия: решение на научно жури от 21.12. 2011.

Предложени за рецензиране по заявената процедура в папката с документация се намират 17 публикации, обхващащи периода 1999 – 2011 г. Това включва: една монография, 114 стр., 15 статии и една проповед. Тъй като публикацията: *Образът на пророк Йона в юдейската мистика (Кабала)*. – В сб.: *Философия и езотерика*, Университетско издателство „Неофит Рилски”, Благоевград 2008, е пряко свързана и в голямата си част е част от докторската дисертация на кандидата, тя отпада от общата преценка при рецензиране на заявените трудове (съгласно Закона за развитието на академичния състав в Република България, чл. 24, ал. 3). Отпада и публикацията: *Проповед за послушната риба*. В сб.: *Библията и морето ББ 5*, София, 2009, защото няма научен характер.

1. Обща оценка на кандидата:

- 1.1. Доктор **Ивайло Иванов Найденов** притежава изграден теоретически и практически опит като преподавател. Той има солидна предакадемична подготовка. Има завършено средно образование със специалност немски език, а след това висше богословско и филологическо (немски език) образование. Специализирал е в Бернския университет. Владее отлично немски и руски езици, а в тясната си област на старозаветната библеистика е отлично подготвен по Библейски еврейски език.
- 1.2. Член е на Съюза на учените в България; Учредител и член на Управителния съвет на “Collegium biblicum” от 2003; Член на екипа, който подготвя най-новия превод на Библията от оригинала на български език от 2002 г. до днес; Член на настоятелството на Библейската библиотека от 2000 г.; Член на Комисия за етика на многоцентрови изпитвания към МЗ – от 2009 г.; Член на „Gesellschaft fuer die Geschichte des Weines”, Deutschland, което предполагам до голяма степен определя и заглавието на предложената от него

монография *Лозата и виното в Стария Завет (културно-историческо и екзегетическо изследване)*; Член на стопанския съвет на БФ – 2003 – 2007; Член на Факултетния съвет на БФ – от 2000 г.; Одитор по ISO 9001:2008 (Диплома от ТЮФ Райнланд).

- 1.3.** Участва на национално и международно равнище в различни научни проекти: Проект Научноизследователски колегиум *Biblica et Patristica* (инициатива на ВТУ); Projekt “Der Juedisch-christliche Dialog im orthodoxen Raum“ Sibiu/RO; Проект: Най-нов превод на Библията от оригинала на български език; Проект „Библията – база за диалог в културния живот и професионалните взаимоотношения в България като член на Европейския съюз“ № ID01.136

2. Преподавателска дейност:

След като заема преподавателската длъжност като асистент в БФ д-р Ивайло Найденов преподава в следните области:

2.1. Семинарни занятия по: Въведение в Свещ. Писание на Стария Завет, Тълкувание на Свещ. Писание на Стария Завет, Библейски еврейски език, Библейска археология.

2.2. Лекционни курсове по: Въведение в Свещ. Писание на Стария Завет, Тълкувание на Свещ. Писание на Стария Завет, Библейски еврейски език, Библейстика (Стар Завет), Пророк Йона – един енигматичен пророк, Библейски топоними.

2.3. Лекционни курсове по програмата за преподавателска мобилност „Еразъм“: *Biblische Gestalten aus dem A.T im orthodoxen Gottesdienst. Jona und Elija. Jena 2011. Der Wein in der Bibel und in Bulgarien. Jena 2011.*

2.4. Спецкурс: История на Старокатолицизма.

3. Научна дейност:

- 3.1.** Основно място в предложените за рецензиране трудове заема монографията: *Лозата и виното в Стария Завет (културно-историческо и екзегетическо изследване)*. Работата има преди всичко научно-есеистичен характер. Дескриптивният подход помага на автора да предлага библейски реалии на много разбираем език. И двете реалии – лозата и виното – заемат особено място както в юдейската традиция и култ, така и в християнската. За християните виното е това, което се превръща в

кръв Христова в причастието и затова изследването на неговото значение и символика в Стария Завет има важно значение.

В своя анализ авторът дава основни сведения за лозата и лозарството в древността. Обръща внимание на тяхното географско разпространение и мястото, което заемат в Палестина. Той се позовава на библейски текстове и привежда много от тях като свидетелство. Определено важно е изясняването на законовите отношения свързани с притежаването на лозе и необходимите правила, които трябва да се спазват, защото те влияят на социалните и култовите отношения, свързани с гроздобера (с. 37, нат.; с. 46 нат.). Особено място е обрнато на спазването на десетъка и съботната година (с. 41 нат.).

По отношение на виното авторът прави сериозен анализ, проследявайки неговия път на разпространение чрез посочване на примери от древните практики както на околните народи, така и в Палестина (с. 56). Прави и подробен етимологически анализ на думата „вино”. Произходът на думата е несигурен и се търси в познатия район на производството му около Палестина, в Армения, Грузия, в семитските езици (с. 64 нат.). Д-р Ивайло Найденов разглежда различни аспекти на употреба на виното: празнична традиция, в култа и в образния език на Стария Завет. Освен удоволствие и наслада виното в библейски контекст допринася и за отрицателни последици както в личния, така и в обществения живот. Злоупотребата с него води до пиянство и поради това изрично се забранява на свещениците, служителите в храма и народа да влизат в храма (с. 78 нат.) в нетрезво състояние.

Култовата употреба на виното се изяснява от автора от гледна точка на жертвоприношението. Като съставка на жертвата към божеството виното е обща практика в древността, използва се и в езичеството. Характерното в старозаветната практика обаче е, че виното не се използва заедно с други приноси за жертвоприношение, както е в езическите светилища, като мляко и оцет например. Пазенето на култовата чистота изисква ясно разграничаване от езичеството.

Важното място, което виното заема в живота на Израил води и до използването му в образната реч на Священото Писание. То се използва като метафора, за да се подсили значението и се подчертае смисъла на текста. Авторът избира особено

показателни цитати от Свещ. Писание като: „във вино пере дрехата си и в кръв от грозде – облеклото си” (Бит. 49:11). На друго място виното, заедно с чашата се предават като израз на Божия гняв към народа Му или към други народи (с. 93).

Като допълнителен аргумент в изследването авторът се спира и на извънбиблейски извори относно използването на лозата и виното като класическите сборници на юдаизма Мишна, Тосефта, Талмуда или автори като Йосиф Флавий. Предписанията за производството и употребата на лозата и виното, откривани там, напълно съвпадат с тези от Свещ. Писание. Те спомагат за изясняване както на естествената им среда, така и за символиката и култовото им значение.

Накрая авторът, като цитира дълъг откъс от книгата на Иисус син Сирахов, предлага разбирането и напътствието на Стария Завет за ползата от употребата на виното, но и мъдростта, която трябва да я съпътства.

- 3.2.** В предложените от кандидата трудове като естествено продължение има изследвания, свързани с тематиката по докторската му дисертация, които не са намерили място в нея. В тази насока той прави опит, на основата на екзегетико-топографското изследване: *В търсене на библейския Таршиш*, да определи къде се е намирал библейският град Тарсис (Таршиш). Авторът го открива в територията на днешна Испания, което тогава е на край света – опитът на Йона да се скрие от Бога. В друга своя публикация: *Figura ethimologica като изразно средство при библейските писатели и по-конкретно в книгата на пророк Йона*, той, на основата на солиден филологически анализ на масоретския текст, изяснява употребата и значението на етимологичните фигури (изрази) в еврейския им оригинал като ги сравнява с българския синодален превод. Тяхното отчитане и правилно разбиране помага и за по-правилния превод и тълкуване на библейския текст. В друга публикация: *Йона – пророк на три религии*, кандидатът разкрива мястото на библейския образ в трите монотеистични религии. В този смисъл образът на Йона може да бъде добра основа за междурелигиозен диалог.
- 3.3.** Несъмнена научна стойност и принос в областта на исагогиката са публикациите, свързани с историята на старозаветния канон. Така напр. статията, която се занимава с Пролога към Книгата на

Иисуса син Сирахов, е надграждане на изследванията по този въпрос в българската библеистика. Авторът дава и кратка историография, което много улеснява интересуващия се по въпроса, тъй като самият Пролог има определящо значение в исагогиката по отношение времето на фиксиране на старозаветния канон. Той посочва и основните кодекси и ръкописи, които съдържат Пролога и дава информация за тях; определено важни са и минускулните ръкописи, които изброява и сведенията за тях.

Авторът проследява накратко и съдбата на Пролога в латинската Вулгата, връзката му с гръцкия вариант и текста на самата книга. Той посочва и различните хипотези за броя на преводачите и кои части от книгата съответно са правени от тях. Привежда и два различни варианта на текста на Пролога, което помага на интересуващия се изследовател да направи съпоставка.

- 3.4.** В следваща публикация кандидатът стъпва върху класически автор като Петер Кац и поглежда от съвременен ъгъл въпроса за канона на Стария Завет в Палестина и Александрия. Осъвременяването на проблемите, повдигнати от П. Кац, от страна на И. Найденов, помага да се хвърли светлина и по т. нар. Александрийски „канон”. В тази връзка изниква въпроса и за подредбата на книгите по дялове, както и в самите дялове. Според П. Кац не е имало нужда палестинските преводачи на Септуагинта да делят и подреждат книгите по различен от общоприетия в Йерусалим начин (с. 140).

Несигурността в юдейския канон, свързана с различните колебания по отношение дяловете, броя и мястото на каноничните книги намира отражение и в древната Църква. В това отношение особено важни са свидетелствата на древни църковни автори като св. Мелитон Сардийски и Ориген. И двамата, разбирайки важността на въпроса, правят лични усилия и пътуват до Палестина, където съставят свои списъци със свещените книги, доизясняват и потвърждават тяхната валидност. Авторът отбелязва активната дейност в това отношение на св. Кирил Йерусалимски и на църковния историк Евсевий Кесарийски. Продължител на това важно за Църквата дело има и бл. Йероним, който пребивава много време в Палестина, където, заедно с юдейски учени, се занимава с въпросите на Свещ. Писание. Той приема класическия вариант на сборника от 22

книги, но несъмнено е бил запознат с другите деления и размествания на книгите (с. 144).

- 3.5.** В своите изследвания д-р Ивайло Найденов навлиза и в много актуалния днес въпрос на междурелигиозния и междуконфесионалния диалози по отношение на канона. Този въпрос той засяга в статията си: *Равинатът и Писанието*. Като се опира на древните извори като Пролога на кн. Иисус Син Сирахов, Йосиф Флавий, той приема че въпросът със съществуването на Писанието като авторитетен сборник е ясен. Оставал въпросът с неговата фиксация и възприемането му като канон. Тук, в опит да изясни процеса, той се средоточава по такъв важен въпрос в исагогиката, какъвто е т. нар. „събор на равините” в гр. Ямния. През 80-те години на миналия век съществуването на този събор се поставя под съмнение (с. 150 нат.). Оформят се привърженици „за” и „против” събора в Ямния. Изниква въпросът как е бил разбиран „канона” в равината за „ямнистите” и „антиямнистите”. Това разбиране несъмнено се свързва с акта на „канонизиране”. Авторът съвсем основателно приема, на основата на библейски свидетелства, че „проличава ролята на народа, народното събрание, която може би трябва да се приема като основна, конституираща” (с. 152). Въпреки общоприетото мнение за съществуването на събор в Ямния, авторът правилно заключава, че днес все още остават съмнения относно неговото съществуване и решения.
- 3.6.** По отношение на междуконфесионалния диалог д-р Ивайло Найденов изяснява сложното развитие на разбирането на канона през историята на Църквата – различията, появили се на Запад и на Изток – в статията *Конфесионални различия в подхода към неканоничната литература в Стария Завет*. След разграничаването на Църквата от Синагогата в първите векове на християнството, в епоха на гонения и преследвания, старозаветният канон е приет след като е „християнизиран”, т. е. претълкуван по различен от юдеите начин. Същевременно остава литература извън канона, която преди това е имала определен авторитет както за юдеите, така и за християните. Отношението към нея в Църквата никога не е окончателно решено. След разделението в Църквата и конфесионалното обособяване, отношението към тези книги има различен характер. Разликите в приема на тези книги се датира още в първото хилядолетие където намираме различни виждания на църковните Отци на Изток и на

Запад (с. 160 нат.). Авторът проследява развитието на този въпрос в римокатолическата и протестантската църкви.

В Православната църква въпросът с неканоничната литература не е решен и е поставен като точка за решаване на подготвящия се отдавна бъдещ всеправославен събор. В края на своите разсъждения по въпроса авторът остава на класическата позиция за мястото на неканоничната литература: „Тези писания се използват в църковната практика, но не могат да служат за аргументиране на догматически решения” (с. 168). В заключение може да се каже, според автора, че това състояние на нещата дава възможност за междуконфесионален диалог и богословски разисквания.

- 3.7.** Конкретно по въпроса за междурелигиозния диалог д-р Найденов публикува статия на немски език по проекта "Der juedisch-christliche Dialog im orthodoxen Raum" (Юдео-християнският диалог в Православен контекст). Тя се отнася до ролята на Българската православна църква за спасяването на евреите в България. Отразява адекватната реакция на Светия Синод по това време като се основава на протоколите от неговите заседания.
- 3.8.** Особено място в работата на д-р Найденов заема участието му в новия превод на Свещеното Писание от еврейския оригинал на съвременен български език: Битие (39-50 гл.), Левит, Числа, Второзаконие, 1 Паралипоменон, 2 Паралипоменон, Амос, Йона, Захария, Естир, Псалтир (Пс.77 –Пс. 94), Исайя (20-39 гл.)

Заклучение

С оглед на предоставените за рецензия научни трудове на д-р Ивайло Иванов Найденов и определените постижения в преподавателската и административната дейност (участие в различни проекти, инициране на научни форуми, участия като автор и съставител на отделни научни сборници) смятам, че той отговаря на изискванията на обявения конкурс от Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски”. Затова убедено предлагам на уважаемото жури да го избере и му присъди академичната длъжност „доцент” в направление 2.4. „Религия и теология” (Свещено Писание на Стария Завет).

09. 02. 2012 г.
Гр. Велико Търново

Рецензент: